

Ministerstwo Rodziny,
Pracy i Polityki Społecznej

senior.gov.pl

Sprawozdanie z realizacji programu wieloletniego „Senior+” na lata 2015-2020

Edycja 2018

I. Spis treści

I.	Spis treści	3
II.	Wstęp.....	4
III.	Cel programu	5
IV.	Zakres programu.....	6
V.	Finansowanie programu.....	7
VI.	Działania realizowane w ramach edycji 2018 programu	8
1.	Ogólne informacje o konkursie ofert w ramach edycji 2018 programu wieloletniego „Senior+” na lata 2015-2020”	8
2.	Ocena ofert w ramach modułu 1	8
3.	Ocena ofert w ramach modułu 2	12
4.	Wskaźniki Programu	14
5.	Monitoring Programu.....	14
6.	Wizyty monitoringowe dofinansowanych zadań publicznych	15
1)	Zakres podmiotowy wizyt monitoringowych w 2018 r.	15
2)	Cel wizyt monitoringowych	16
3)	Wyniki wizyt monitoringowych	16
VII.	Poziom wykonania wydatków programu w 2018 r.	17
VIII.	Rodzaje usług realizowanych w ramach placówek „Senior+”	20
1.	Socjalne	20
2.	Edukacyjne.....	21
3.	Kulturalno-oświatowe	23
4.	Aktywności ruchowej lub kinezyterapii.....	26
5.	Sportowo-rekreacyjne	27
6.	Aktywizujące społecznie (w tym wolontariat międzypokoleniowy)	28
7.	Terapia zajęciowa	30
8.	Inne usługi	31
IX.	Podsumowanie i rekomendacje	31
X.	Spis wykresów	33
XI.	Spis tabel.....	33
XII.	Spis zdjęć	33
XIII.	Spis map.....	33
XIV.	Spis załączników	33

II. Wstęp¹

Trwający proces starzenia się ludności Polski, będący wynikiem wydłużania się trwania życia i pogłębiany niskim poziomem dzietności, powoduje spowolnienie rozwoju demograficznego oraz znaczące zmiany w strukturze wieku mieszkańców naszego kraju.

W końcu 2017 r. liczba ludności Polski wyniosła 38,4 mln, w tym ponad 9 mln stanowiły osoby w wieku 60 lat i więcej (ponad 24%). W subpopulacji osób w starszym wieku, najliczniejszą grupę (prawie 1/3) stanowią osoby 60-64-letnie – w okresie ostatniego ćwierćwiecza, ich liczebność wzrosła o ponad połowę. Prawie 18% osób starszych stanowią osoby w wieku co najmniej 80 lat. Do końca 2050 r. liczba ludności w wieku 60 lat i więcej wzrośnie do 13,7 miliona i będzie stanowiła ponad 40% ogółu ludności.

Zgodnie z wynikami „Badania spójności społecznej 2015”, aktywność osób starszych w zakresie kontaktów społecznych jest generalnie niższa niż osób w młodszych grupach wiekowych. Wskaźnik izolacji społecznej wskazuje, że co 10 osoba starsza ma bardzo ograniczone kontakty społeczne. Na podstawie Badania Aktywności Ekonomicznej Ludności (BAEL) w 2017 r. ludność aktywna zawodowo w wieku 60 lat i więcej liczyła 1 265 tys., z tego 1234 tys. to osoby pracujące (tj. 97,5%). Osoby aktywne zawodowo w wieku 60 lat i więcej stanowiły 7,3% ogółu aktywnych zawodowo w wieku 15 lat i więcej.

Biorąc pod uwagę powyższe, a także wychodząc naprzeciw oczekiwaniom seniorów, Ministerstwo Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej realizuje program wieloletni „Senior+” na lata 2015-2020, zwany dalej „programem”, który ma na celu zwiększenie aktywnego uczestnictwa seniorów w życiu społecznym.

Program skierowany jest do wszystkich jednostek samorządu terytorialnego w kraju i polega na ich finansowym wsparciu w tworzeniu i wyposażaniu placówek dziennego pobytu dla osób starszych, a także w zapewnieniu funkcjonowania już istniejących Dziennych Domów Senior+ i Klubów Senior+.

Opracowanie raz w roku sprawozdania z realizacji programu, jest obowiązkiem wynikającym z zapisów programu. Zgodnie z treścią rozdziału IV.3 pkt 1 ppkt 10 programu, minister właściwy ds. zabezpieczenia społecznego składa Radzie Ministrów, do dnia 30 września każdego roku, sprawozdanie z realizacji programu za poprzedni rok budżetowy wraz z rekomendacjami na kolejne lata jego obowiązywania.

Zapraszamy do zapoznania się z niniejszym sprawozdaniem, dotyczącym realizacji programu w 2018 r.

---

¹ Dane zaprezentowane we wstępie pochodzą z „Informacji o sytuacji osób starszych na podstawie badań Głównego Urzędu Statystycznego”, opublikowanych w 2018 r.

III. Cel programu

Celem strategicznym programu jest zwiększenie aktywnego uczestnictwa seniorów w życiu społecznym, poprzez rozbudowę infrastruktury ośrodków wsparcia w środowisku lokalnym oraz zwiększenie liczby miejsc w placówkach „Senior+”, przy dofinansowaniu działań jednostek samorządu terytorialnego w rozwoju sieci Dziennych Domów Senior+ i Klubów Senior+.

Celem programu jest w szczególności zapewnienie wsparcia osobom nieaktywnym zawodowo w wieku 60+, przez umożliwienie korzystania z oferty na rzecz społecznej aktywizacji, w tym:

- oferty prozdrowotnej, obejmującej także usługi w zakresie aktywności ruchowej lub kinezyterapii,
- oferty edukacyjnej, kulturalnej, rekreacyjnej i opiekuńczej

w zależności od potrzeb stwierdzonych w środowisku lokalnym.

Program jest elementem polityki społecznej państwa w zakresie:

- wsparcia finansowego jednostek samorządu terytorialnego w zakresie realizacji zadań własnych określonych w art. 17 ust. 2 pkt 3, art. 19 pkt 11 oraz art. 21 pkt 5 ustawy z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej (Dz. U. z 2019 r. poz. 1507),
- poprawy jakości życia seniorów w środowisku lokalnym,
- zapewnienia seniorom wsparcia oraz pomocy adekwatnej do potrzeb i możliwości wynikających z wieku i stanu zdrowia, w tym wsparcia specjalistycznego,
- integracji społecznej środowiska seniorów, w tym rozwoju działań samopomocowych, zwiększenia zaangażowania seniorów w życie społeczności lokalnych, promowania aktywnego starzenia się.

Zdjęcie 1: Seniorki z Dziennego Domu Senior+ w Bogdance (Gmina Puchaczów); źródło: zbiór własny Departamentu Polityki Senioralnej

IV. Zakres programu

Program polega na wsparciu finansowym rozbudowy infrastruktury ośrodków wsparcia (Dziennych Domów Senior+ i Klubów Senior+), przez jednostki samorządu terytorialnego, których strategię rozwoju pomocy społecznej uwzględniają rozwój infrastruktury dla osób starszych, lub w których brak jest innej infrastruktury pomocy społecznej tego typu.

W ramach programu jednostki samorządu terytorialnego mogą także ubiegać się o uzyskanie środków finansowych przeznaczonych na zapewnienie funkcjonowania już istniejących placówek „Senior+”, które zostały utworzone na podstawie zawartych umów dotacyjnych w latach 2015-2017.

Jednostki samorządu terytorialnego mogą realizować zadanie w partnerstwie z podmiotami wymienionymi w art. 3 ust. 2 i 3 ustawy z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie (Dz. U. z 2019 r. poz. 688), lub po uzyskaniu dotacji w ramach programu, mogą zlecić realizację zadania tym podmiotom.

W ramach edycji 2018 programu, jednostki samorządu terytorialnego, w trybie otwartego konkursu ofert, mogły ubiegać się o uzyskanie środków finansowych przeznaczonych na:

- 1) jednorazowe wsparcie finansowe na utworzenie lub wyposażenie placówki w wysokości do 80% całkowitego kosztu realizacji zadania, które nie mogło być wyższe niż 300 tys. zł w przypadku Dziennego Domu Senior+ oraz 150 tys. zł w przypadku Klubu Senior+. Wysokość środków finansowych z budżetu państwa, przeznaczonych w ramach powyżej wskazanej kwoty na przebudowę lub remont pomieszczeń lub budynku, nie mogła być wyższa niż 250 tys. zł w przypadku Dziennego Domu Senior+ oraz 125 tys. zł w przypadku Klubu Senior+. Natomiast jednorazowa kwota dotacji, przeznaczona na wyposażenie Dziennego Domu Senior+, nie mogła być wyższa niż 80 tys. zł, a w przypadku Klubu Senior+ – 25 tys. zł. Wydatki inwestycyjne, poniesione w ramach tego modułu, mogły dotyczyć tylko przebudowy pomieszczeń lub budynku (moduł 1);
- 2) zapewnienie funkcjonowania już istniejących placówek. Dofinansowaniu podlegały działania związane z bieżącym utrzymaniem placówki. Roczna kwota dofinansowania, na działalność bieżącą placówek uruchomionych w ramach programu, wynosiła miesięcznie na utrzymanie jednego miejsca nie więcej niż 300 zł w Dziennym Domu Senior+ oraz nie więcej niż 200 zł w Klubie Senior+, przy czym dotacja nie mogła stanowić więcej niż 40% całkowitego kosztu realizacji zadania (moduł 2). W ramach modułu 2 nie można było występować o zapewnienie funkcjonowania placówek, które miały zostać dopiero stworzone lub wyposażone w ramach modułu 1.

Kryteria odpłatności, za pobyt seniora w placówce, ustalała jednostka samorządu terytorialnego. Dodatkowo jednostka samorządu określała zasady uczestnictwa seniorów w zajęciach oferowanych przez placówkę „Senior+”. Do wzięcia udziału, m.in. w zajęciach ruchowych (kinezyterapii) i sportowo-rekreacyjnych, wymagane było stosowne zaświadczenie lekarskie o braku przeciwwskazań do uczestnictwa w ww. zajęciach.

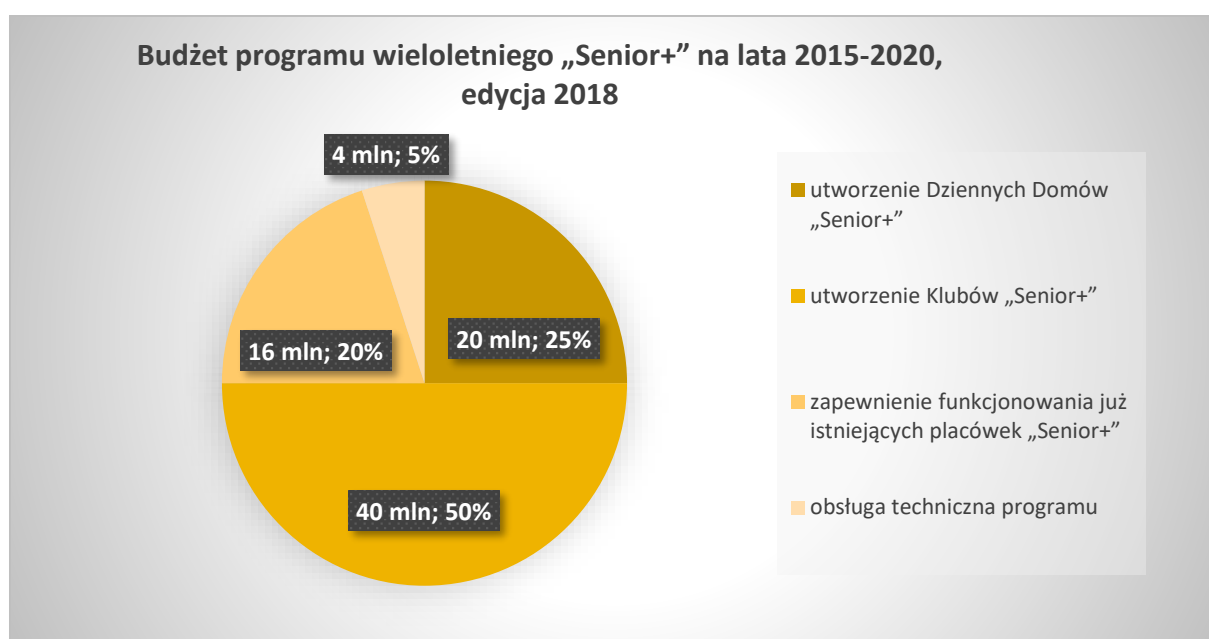
Ze środków programu pokrywane były tylko koszty związane bezpośrednio z realizacją zadania.

V. Finansowanie programu

Wysokość środków publicznych, przeznaczonych na realizację programu w 2018 r., wynosiła 80 mln zł. Budżet programu składał się z dwóch części – dotacji i środków technicznych. Ponieważ dotacja nie mogła stanowić mniej niż 95% budżetu rocznego, a środki techniczne nie więcej niż 5% budżetu rocznego, wysokość środków zaplanowano w następujący sposób:

- 1) utworzenie Dziennych Domów Senior+ – 20 mln zł;
- 2) utworzenie Klubów Senior+ – 40 mln zł;
- 3) zapewnienie funkcjonowania już istniejących placówek – 16 mln zł;
- 4) obsługa techniczna programu – 4 mln zł.

Wykres 1: Budżet programu wieloletniego „Senior+” na lata 2015-2020, edycja 2018

Począwszy od 2016 r., środki finansowe na realizację programu planowane są w części 83 – Rezerwy celowe, poz. 55, przeznaczonej na realizację programu.

W 2018 r. program zakładał udział kosztów obsługi do 5% budżetu (środki techniczne). Środki techniczne były przeznaczone na obsługę programu, wymianę dobrych praktyk oraz monitoring i ewaluację działania programu w latach 2015-2020, z podziałem na środki do dyspozycji Ministra Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej.

Program zakładał dwa źródła finansowania na utworzenie i wyposażenie placówki: dotację z programu oraz środki własne jednostki samorządu terytorialnego uczestniczącej w Programie; natomiast na funkcjonowanie placówki mogły być przeznaczane dodatkowo środki pochodzące z odpłatności ponoszonej przez uczestników.

Koszty funkcjonowania placówek były pokrywane ze środków programu – (miesięcznie na utrzymanie jednego miejsca: nie więcej niż 300 zł w Dziennym Domu Senior+ oraz 200 zł w Klubie Senior+).

Jako środki własne jednostki samorządu terytorialnego mogły uwzględniać środki pochodzące z Europejskiego Funduszu Społecznego, stosownie do postanowień Programu

VI. Działania realizowane w ramach edycji 2018 programu

1. Ogólne informacje o konkursie ofert w ramach edycji 2018 programu wieloletniego „Senior+” na lata 2015-2020”

W ramach edycji 2018 programu wieloletniego „Senior+” na lata 2015-2020, jednostki samorządu terytorialnego mogły ubiegać się o uzyskanie środków finansowych przeznaczonych na:

- 1) jednorazowe wsparcie finansowe na utworzenie lub wyposażenie placówki (moduł 1);
- 2) zapewnienie funkcjonowania już istniejących placówek (moduł 2).

Pierwszy nabór wniosków w ramach otwartego konkursu ofert ogłoszono 28 listopada 2017 r. Pula środków finansowych na utworzenie, wyposażenie i funkcjonowanie Dziennych Domów Senior+ i Klubów Senior+, rozdysponowanych w pierwszym naborze, wyniosła 50 368 251,46 zł (35 498 203,47 zł w module 1 i 14 870 047,99 zł w module 2).

Ze względu na fakt, że po przekazaniu środków jednostkom samorządu terytorialnego w programie pozostało 14 147 348 zł, w dniach 1 marca 2018 r. i 11 maja 2018 r. ogłoszono kolejne dwa nabory w ramach konkursu.

W ramach wszystkich trzech naborów konkursu jednostki samorządu terytorialnego złożyły 374 oferty w module 1 i 231 ofert w module 2.

Minister właściwy do spraw zabezpieczenia społecznego dokonał wyboru ofert na podstawie ocen ofert przeprowadzonych przez wojewodów, wskazując wysokość przyznanej dotacji. W module 1 – 330 ofert otrzymało dofinansowanie na łączną kwotę 52 044 566,55 zł, natomiast w module 2 – 231 ofert otrzymało dofinansowanie na łączną kwotę 15 110 094,06 zł.

2. Ocena ofert w ramach modułu 1

W ramach modułu 1 złożono 374 oferty. Zgodnie z treścią programu, oferty podlegały ocenie formalnej i merytorycznej przez wojewodów, na podstawie niżej przedstawionych kryteriów:

- 1) kryteria formalne oceny ofert:
  - a) złożenie oferty przez uprawniony podmiot w terminie określonym w ogłoszeniu o konkursie,
  - b) złożenie oferty na odpowiednim formularzu określonym w ogłoszeniu o konkursie,
  - c) podpisanie oferty przez osoby uprawnione do reprezentowania oferenta w sprawach majątkowych,
  - d) kompletność oferty, a w szczególności prawidłowe wypełnienie zawartych w formularzu pól i załączenie wszystkich wymaganych załączników,

- e) zapewnienie wymaganego finansowego wkładu własnego (minimum 20% wartości dla zadań realizowanych w ramach modułu 1 lub minimum 60% wartości dla zadań realizowanych w ramach modułu 2),
  - f) spełnienie innych wymogów formalnych określonych w programie lub ogłoszeniu konkursowym;
- 2) kryteria merytoryczne oceny ofert:
- a) racjonalność kalkulacji kosztów zadania (od 0 do 3 pkt),
  - b) szczegółowość oferty i opis poszczególnych działań w zakresie realizacji zadania (od 0 do 3 pkt),
  - c) standard placówki ponad określone minimum (od 0 do 2 pkt),
  - d) zasoby rzeczowe i kadrowe (od 0 do 2 pkt).

Po przeprowadzeniu oceny ofert przez wojewodów, 40 ofert zostało odrzuconych ze względów formalnych, natomiast trzy jednostki samorządu terytorialnego zrezygnowały z ubiegania się o dotację. Poszczególne wykazy ofert odrzuconych ze względów formalnych, urzędy wojewódzkie zamieściły na stronach internetowych, z informacją o przyczynie odrzucenia oferty.

Oferty, które pozytywnie przeszły ocenę formalną, zostały rozpatrzone pod względem merytorycznym.

Listy ofert, zakwalifikowanych do dalszego postępowania, wojewodowie przekazali do Ministra Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej.

Minister Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej dokonał wyboru wszystkich ofert, zakwalifikowanych przez wojewodów w module 1, w związku z czym dofinansowanie otrzymało 330 placówek, w tym:

- 1) 100 Dziennych Domów Senior+, oferujących 2 475 miejsc dla osób starszych, na kwotę 24 470 867 zł;
- 2) 230 Klubów Senior+, oferujących 5 804 miejsca dla osób starszych, na kwotę 27 573 699,55 zł.

Suma dofinansowania, przyznanego placówkom w module 1, wyniosła 52 044 566,55 zł.

Wykaz jednostek samorządu terytorialnego, które otrzymały dofinansowanie na utworzenie i wyposażenie Dziennych Domów Senior+ i Klubów Senior+ w ramach modułu 1 programu, stanowi załącznik nr 1 do niniejszego sprawozdania.

Placówki Senior+, które otrzymały dofinansowanie w ramach konkursu, oferowały łącznie 8 279 miejsc dla osób starszych. Liczbę Dziennych Domów Senior+ i Klubów Senior+, które otrzymały dofinansowanie, w ramach modułu 1 konkursu, wraz z liczbą oferowanych przez nie miejsc, w podziale na województwa, przedstawia Tabela 1.

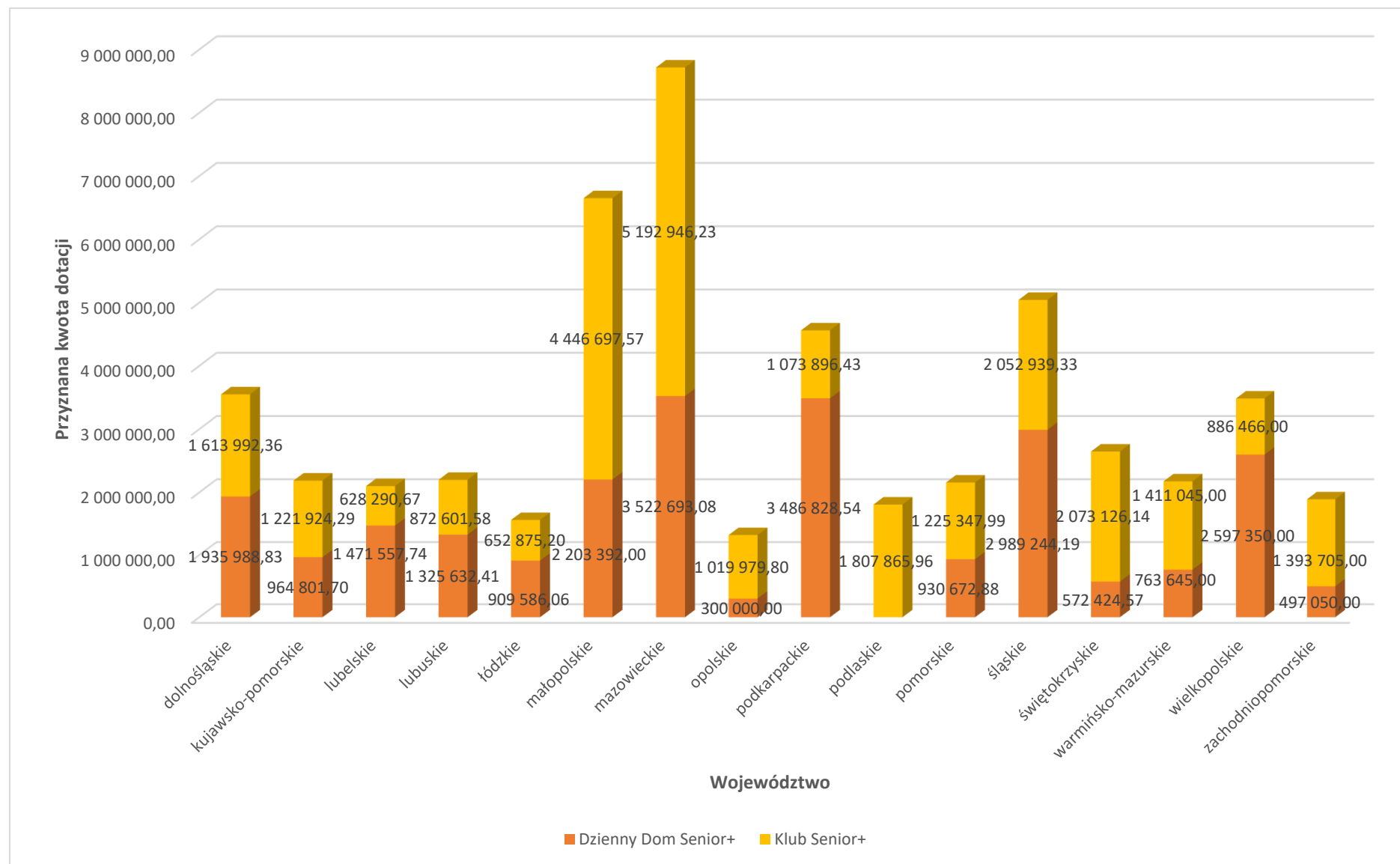
Tabela 1: Liczba Dziennych Domów Senior+ i Klubów Senior+ oraz liczba miejsc w placówkach, dofinansowanych w ramach modułu 1 otwartego konkursu ofert w programie wieloletnim „Senior+” na lata 2015-2020, edycja 2018, w podziale na województwa

Województwo	Dzienny Dom Senior+		Klub Senior+		Suma miejsc w placówkach	Suma placówek
	Liczba miejsc w placówkach	Liczba placówek	Liczba miejsc w placówkach	Liczba placówek		
dolnośląskie	265	8	290	14	555	22
kujawsko-pomorskie	95	5	265	12	360	17
lubelskie	140	7	198	7	338	14
lubuskie	112	5	230	8	342	13
łódzkie	90	4	130	6	220	10
małopolskie	205	9	982	36	1 187	45
mazowieckie	504	16	1 144	41	1 648	57
opolskie	15	1	205	8	220	9
podkarpackie	255	12	210	9	465	21
podlaskie	0	0	230	13	230	13
pomorskie	90	4	220	10	310	14
śląskie	285	11	482	19	767	30
świętokrzyskie	50	3	421	18	471	21
warmińsko-mazurskie	75	4	212	11	287	15
wielkopolskie	254	9	210	7	464	16
zachodniopomorskie	40	2	375	11	415	13
Suma końcowa	2 475	100	5 804	230	8 279	330

Należy zauważyć, że program cieszył się największym zainteresowaniem w województwie mazowieckim, gdzie aż 57 jednostek samorządu terytorialnego otrzymało środki na utworzenie i wyposażenie placówek „Senior+”. Równie wysokie zainteresowanie programem wykazały jednostki samorządu terytorialnego z województwa małopolskiego, które otrzymały dofinansowanie na 45 nowych placówek.

Podział środków na województwa obrazuje Wykres 2.

Wykres 2: Podział dotacji na województwa w ramach modułu 1 otwartego konkursu ofert w programie wieloletnim „Senior+” na lata 2015-2020, edycja 2018

3. Ocena ofert w ramach modułu 2

W ramach edycji 2018 programu – w module 2 – rekomendowanych do dofinansowania zostało 231 powstałych w latach 2015-2018 placówek „Senior+”, w tym:

- 1) 156 Dziennych Domów Senior+, oferujących 4 046 miejsc dla osób starszych, na kwotę 12 835 886,14 zł
- 2) i 75 Klubów Senior+, oferujących 1 930 miejsc, na kwotę 2 274 207,92 zł.

W ramach modułu 2, Minister Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej dokonał wyboru ofert na podstawie list oraz ocen ofert przekazanych przez wojewodów – wskazując wysokość przyznanej dotacji.

Wszystkie placówki rekomendowane przez wojewodów do dofinansowania w module 2 otrzymały dofinansowanie. Podział dotacji na województwa, w ramach modułu 2 programu wieloletniego „Senior+” na lata 2015-2020 edycja 2018 – obrazuje Wykres 3.

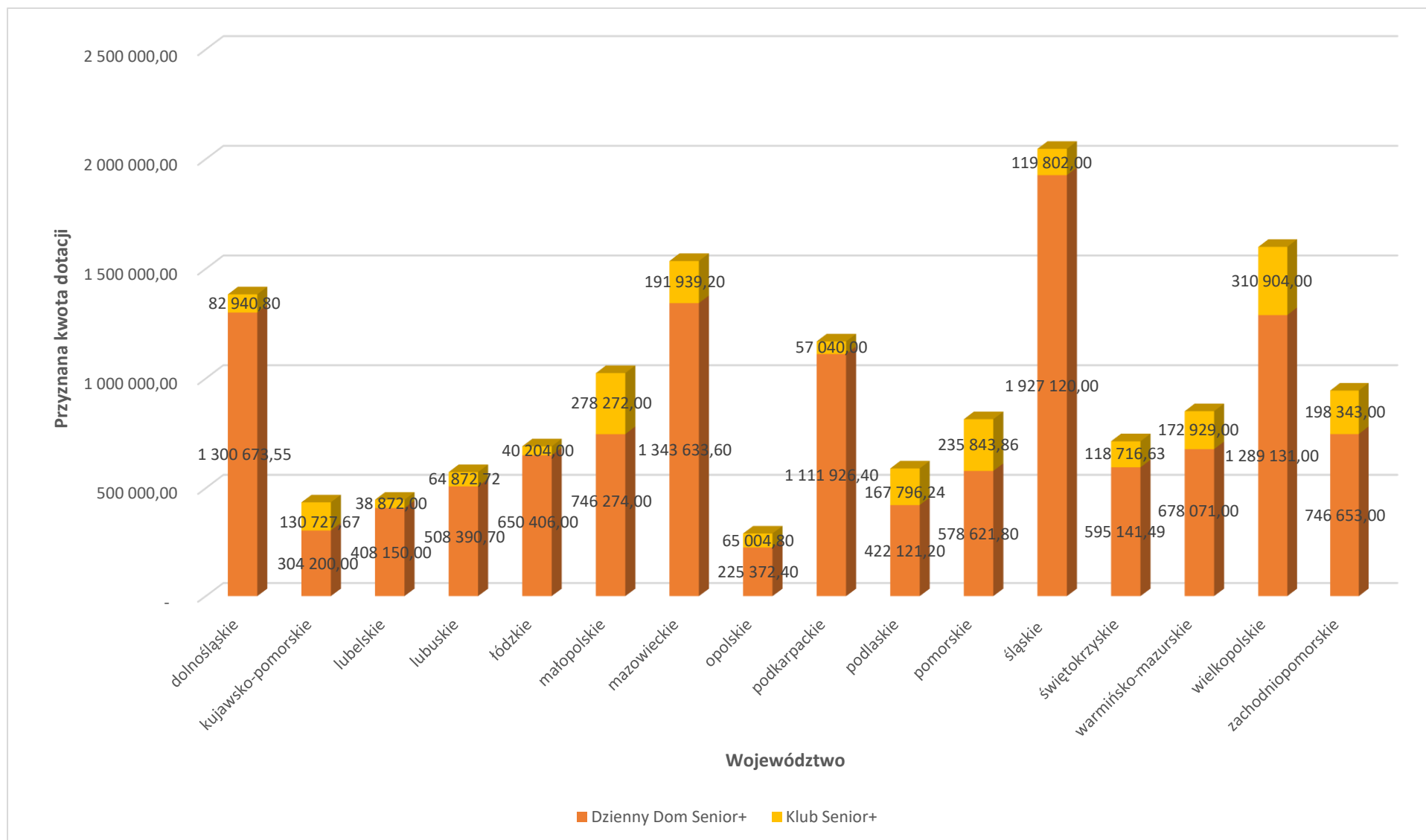
Wykaz jednostek samorządu terytorialnego, które otrzymały dofinansowanie na zapewnienie funkcjonowania Dziennych Domów Senior+ i Klubów Senior+ w ramach modułu 2 programu, stanowi załącznik nr 2 do niniejszego sprawozdania.

Liczbę miejsc w Dziennych Domach Senior+ i Klubach Senior+, które otrzymały dofinansowanie, w ramach modułu 2 konkursu, wraz z liczbą placówek, w podziale na województwa przedstawia Tabela 2.

Tabela 2: Liczba Dziennych Domów Senior+ i Klubów Senior+, które otrzymały dofinansowanie w ramach modułu 2 otwartego konkursu ofert w programie wieloletnim „Senior+” na lata 2015-2020, edycja 2018 wraz z liczbą miejsc, w podziale na województwa

Województwo	Liczba Dziennych Domów Senior+	Liczba miejsc w Dziennych Domach Senior+	Liczba Klubów Senior+	Liczba miejsc w Klubach Senior+	Razem liczba placówek	Razem liczba miejsc w placówkach
dolnośląskie	12	388	3	132	15	520
kujawsko-pomorskie	4	87	5	277	9	364
lubelskie	7	135	3	57	10	192
lubuskie	5	160	3	70	8	230
łódzkie	8	207	2	35	10	242
małopolskie	11	229	8	215	19	444
mazowieckie	17	390	6	107	23	497
opolskie	4	81	2	55	6	136
podkarpackie	16	351	3	95	19	446
podlaskie	4	125	6	135	10	260
pomorskie	9	185	7	150	16	335
śląskie	20	648	4	110	24	758
świętokrzyskie	8	178	4	67	12	245
warmińsko-mazurskie	7	221	4	85	11	306
wielkopolskie	15	445	10	230	25	675
zachodniopomorskie	9	216	5	110	14	326
Suma końcowa	156	4 046	75	1 930	231	5 976

Wykres 3: Podział dotacji na województwa w ramach modułu 2 otwartego konkursu ofert w programie wieloletnim „Senior+” na lata 2015-2020, edycja 2018

Wyniki konkursu zostały podane do publicznej wiadomości na stronach internetowych Ministerstwa Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej: www.senior.gov.pl i gov.pl/rodzina, a także przekazane do urzędów wojewódzkich.

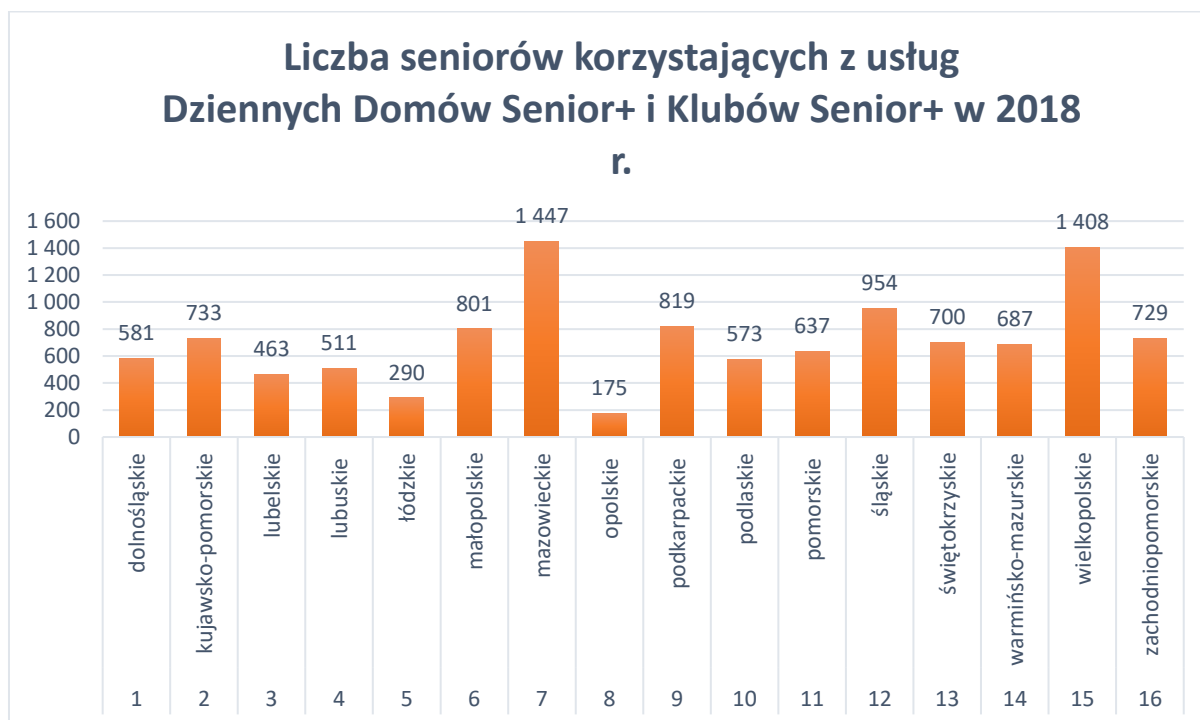
4. Wskaźniki Programu

Zgodnie z postanowieniami programu, w 2018 r. planowano utworzenie 310 placówek Senior+, w tym 60 Dziennych Domów Senior+ oraz 250 Klubów Senior+. Liczba seniorów korzystających z placówek Senior+, na koniec 2018 r., miała wynosić 10 830 osób.

Na skutek rezygnacji przez 73 jednostki samorządu terytorialnego z realizacji zadania w module 1, zmniejszyło się ostateczne wykonanie programu dla edycji 2018. W rezultacie w 2018 r. utworzono 257 placówek Senior+, w tym 65 Dziennych Domów Senior+ oraz 192 Kluby Senior+. W sumie, z placówkami utworzonymi w latach poprzednich, do końca 2018 r. funkcjonowało w Polsce 497 placówek Senior+, w tym 224 Dzielne Domy Senior+ i 273 Kluby Senior+, które łącznie oferowały seniorom 12 818 miejsc.

Najważniejszy wskaźnik programu został osiągnięty, gdyż według sprawozdań wojewodów z realizacji programu w 2018 r., z oferty placówek korzystało 11 508 osób starszych (o 678 osób przekroczono wskaźnik liczby seniorów, którzy mieli skorzystać z placówek Senior+ do końca 2018 r.) Liczbę seniorów (w podziale na województwa), którzy korzystali z oferty placówek „Senior+” w 2018 r., przedstawia Wykres 4.

Wykres 4: Liczba seniorów korzystających z usług Dziennych Domów Senior+ i Klubów Senior+ w 2018 r., w podziale na województwa

5. Monitoring Programu

Zgodnie z postanowieniami programu, odpowiednio wójt, burmistrz, prezydent miasta, starosta, przekazuje wojewodzie roczne sprawozdanie z realizacji programu na terenie jednostki samorządu terytorialnego. Termin złożenia sprawozdań upływa trzydziestego dnia, licząc od dnia zakończenia realizacji zadania publicznego. Sprawozdanie uwzględnia w szczególności następujące dane:

- 1) rzeczywistą liczbę seniorów objętych wsparciem w ramach programu;
- 2) koszt realizacji zadania w ramach programu ogółem, w tym ze środków własnych i z dotacji budżetu państwa;
- 3) liczbę Dziennych Domów Senior + oraz Klubów Senior +, utworzonych w danym roku w ramach programu;
- 4) liczbę placówek, którym udzielono dotacji na działalność bieżącą;
- 5) podmiot prowadzący (samodzielnie jednostka samorządu terytorialnego lub inny podmiot);
- 6) liczbę seniorów objętych poszczególnymi rodzajami usług (oraz opis usług).

Na podstawie sprawozdań, zebranych od jednostek samorządu terytorialnego, wojewodowie sporządzają sprawozdania roczne z realizacji programu na terenie województw, które następnie są przekazywane do ministra właściwego do spraw zabezpieczenia społecznego.

Wojewodowie przekazali Ministrowi Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej sprawozdania za 2018 rok.

Wyniki monitoringu programu, wraz ze sprawozdaniem z realizacji programu w 2017 r., zostały przedstawione Radzie ds. Polityki Senioralnej na posiedzeniu w dniu 3 października 2018 r.

6. Wizyty monitoringowe dofinansowanych zadań publicznych

Ze sprawozdań rocznych z realizacji programu na terenie województw wynika, że w 2018 r. wojewodowie przeprowadzili kontrole realizacji programu. Wyniki kontroli zostały opublikowane na stronach internetowych Biuletynu Informacji Publicznej urzędów wojewódzkich.

Również pracownicy Departamentu Polityki Senioralnej Ministerstwa Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej przeprowadzili – od listopada do grudnia 2018 r. – wizyty monitoringowe w 13 Dziennych Domach Senior+ na obszarze województw: łódzkiego i mazowieckiego, realizujących zadania dofinansowane w ramach edycji 2015 i 2016 programu.

1) Zakres podmiotowy wizyt monitoringowych w 2018 r.

Wykaz Dziennych Domów Senior+, w których zostały przeprowadzone wizyty monitoringowe w 2018 r., przedstawia Tabela 3.

Tabela 3: Wykaz Dziennych Domów Senior+, w których zostały przeprowadzone wizyty monitoringowe w 2018 r.

Lp.	Jednostka samorządu terytorialnego	Nazwa placówki
1.	Gmina Pułtusk	Dzienny Dom „Senior - Wigor” w Pułtusku
2.	Gmina Różan	Dzienny Dom „Senior - Wigor” w Różanie
3.	Gmina Wąsewo	Dzienny Dom „Senior - Wigor” w Wąsewie

Lp.	Jednostka samorządu terytorialnego	Nazwa placówki
4.	Gmina Brzeziny	Dzienny Dom „Senior - Wigor ” w Brzezinach
5.	Gmina Tuszyn	Dzienny Dom „Senior - Wigor” w Tuszynie
6.	Miasto Łódź	Dzienny Dom „Senior+ ” w Łodzi
7.	Gmina Miasto Zgierz	Dzienny Dom „Senior - Wigor” w Zgierzu
8.	Gmina Leoncin	Dzienny Dom „Senior - Wigor” w Leoncinie
9.	Gmina Mała Wieś	Dzienny Dom „Senior - Wigor” w Małej Wsi
10.	Gmina Bodzanów	Dzienny Dom „Senior+ ” w Stanowie
11.	Miasto i Gmina Drobin	Dzienny Dom „Senior - Wigor” w Drobinie
12.	Gmina Wiązowna	Dzienny Dom „Senior - Wigor” w Woli Karczewskiej
13.	Gmina Wieniawa	Dzienny Dom „Senior-Wigor" w Komorowie

2) Cel wizyt monitoringowych

Celem wizyt monitoringowych była weryfikacja prawidłowości realizacji zadania pod względem:

- zgodności działań z umową w zakresie utrzymania trwałości realizacji zadania,
- zasobów kadrowych i rzeczowych,
- zatrudnienia osób do realizacji zadania,
- roli partnerów w realizacji zadania,
- zachowania standardów lokalowych,
- sposobu rekrutowania uczestników projektu,
- opinii o realizowanym projekcie: organizatora i uczestników.

3) Wyniki wizyt monitoringowych

Pracownicy Departamentu Polityki Senioralnej Ministerstwa Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej podczas wizyt monitoringowych stwierdzili, że:

- a) we wszystkich monitorowanych Dziennych Domach Senior+ były realizowane cele programu,
- b) dwa z monitorowanych Domów nie były w pełni przystosowane do potrzeb osób niepełnosprawnych (w Dziennym Domu Senior+ w Łodzi nie było schodofazu,

natomiast w Dziennym Domu Senior-Wigor w Leoncinie w łazienkach nie zamontowano uchwytów przy toaletach i w kabinach prysznicowych),

c) w Dziennych Domach Senior-WIGOR w Komorowie i w Wąsewie uczestnicy nie byli kierowani do placówek na podstawie decyzji administracyjnej,

d) ponadto w Dziennym Domu Senior-WIGOR w Wąsewie:

- nie było frekwencji – na zajęcia jest zapisanych jedynie 4 uczestników na 15 dostępnych miejsc,
- Gmina Wąsewo nie zorganizowała dla seniorów dojazdu do placówki,
- placówka nie została oznakowana tablicą informującą o realizacji programu wieloletniego „Senior+” na lata 2015-2020.

Pozostałe placówki spełniały wszystkie standardy określone w programie.

Jednostki samorządu terytorialnego, prowadzące ośrodki wsparcia, w których stwierdzono nieprawidłowości, zostały zobowiązane przez Dyrektora Departamentu Polityki Senioralnej Ministerstwa Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej, do wprowadzenia działań naprawczych. Wszystkie jednostki samorządu terytorialnego, za wyjątkiem jednej gminy, wprowadziły już działania naprawcze, o czym poinformowały Dyrektora Departamentu Polityki Senioralnej Ministerstwa Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej.

VII. Poziom wykonania wydatków programu w 2018 r.

W 2018 r. program był realizowany w ramach funkcji 13. Zabezpieczenie społeczne i wspieranie rodziny, zadania 13.1 Pomoc i integracja społeczna, podzadania 13.1.4 Wspieranie aktywnego starzenia się, działania 13.1.4.1. Wspieranie aktywnego starzenia się.

Plan wydatków na realizację programu w 2018 r. po zmianach wynosił 61 946 tys. zł.

Na realizację programu wydatkowano 51 713 tys. zł, co stanowi 83,5% planu po zmianach. W ramach tych środków dofinansowano:

- bieżące funkcjonowanie 229 placówek – Dziennych Domów Senior+,
- uruchomienie 257 nowych placówek w całej Polsce (65 Dziennych Domów Senior+ oraz 192 Klubów Senior+),
- zorganizowano wydarzenie promujące wymianę dobrych praktyk dla powstałych Dziennych Domów Senior+ i Klubów Senior+, tj. III Spotkanie Seniorów, połączone z Międzynarodowym Dniem Osób Starszych (27.09.2018 r.).

Niepełne wykorzystanie zaplanowanych na 2018 r. środków finansowych, spowodowane było rezygnacją 73 jednostek samorządu terytorialnego (w module 1) z realizacji zadań publicznych, dofinansowanych w ramach konkursu, a także rezygnacją 2 placówek z dotacji w module 2.

Jako przyczyny rezygnacji jednostki samorządu terytorialnego wskazywały najczęściej:

- 1) trudności w rozstrzygnięciu ogłoszonych postępowań przetargowych;

- 2) błędne (zbyt niskie lub zbyt wysokie) oszacowanie kosztów prac remontowo-adaptacyjnych;
- 3) niższe, niż planowano, koszty funkcjonowania placówek;
- 4) mniejszą, niż planowano, frekwencję seniorów.

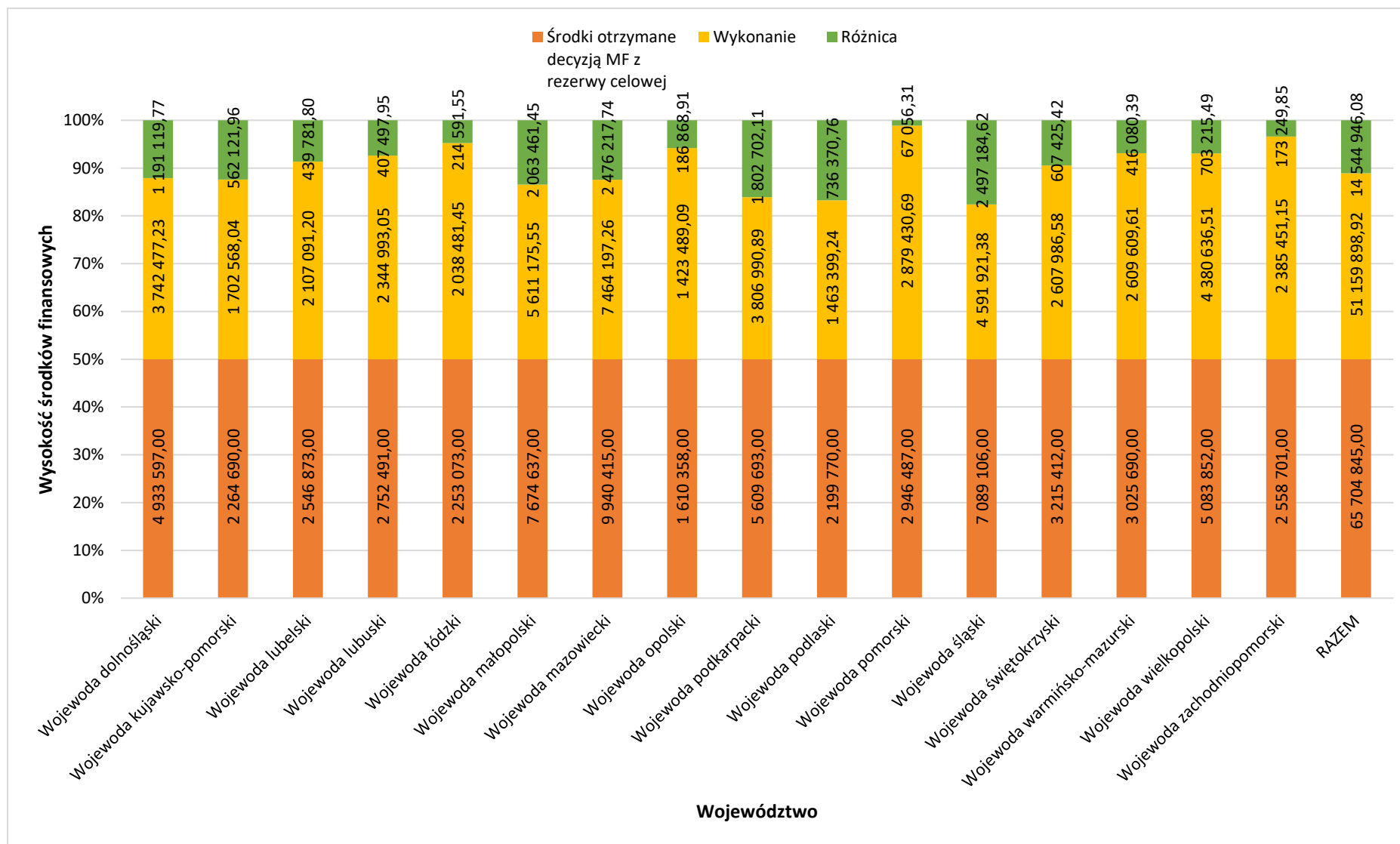
Liczbę zrealizowanych zadań w ramach programu wieloletniego „Senior+” na lata 2015-2020, edycja 2018, w podziale na województwa, przedstawia Tabela 4.

Tabela 4: Liczba zrealizowanych zadań w ramach programu wieloletniego „Senior+” na lata 2015-2020, edycja 2018 – w podziale na województwa

Lp.	Województwo	Liczba ofert, które otrzymały dofinansowanie		Liczba zrealizowanych zadań	
		Moduł 1	Moduł 2	Moduł 1	Moduł 2
1.	dolnośląskie	22	15	18	15
2.	kujawsko-pomorskie	17	9	12	9
3.	lubelskie	14	10	12	10
4.	lubuskie	13	8	11	8
5.	łódzkie	10	10	9	10
6.	małopolskie	45	19	34	19
7.	mazowieckie	57	23	45	23
8.	opolskie	9	6	8	6
9.	podkarpackie	21	19	14	19
10.	podlaskie	13	10	7	9
11.	pomorskie	14	16	14	15
12.	śląskie	30	24	19	24
13.	świętokrzyskie	21	12	16	12
14.	warmińsko-mazurskie	15	11	14	11
15.	wielkopolskie	16	25	13	25
16.	zachodniopomorskie	13	14	12	14
RAZEM		330	231	258	229

Poziom wykorzystania dotacji przez poszczególne województwa obrazuje Wykres 5.

Wykres 5: Poziom wykorzystania środków programu wieloletniego „Senior+” na lata 2015-2020 w edycji 2018

VIII. Rodzaje usług realizowanych w ramach placówek „Senior+”

Dzięki dofinansowaniu w ramach edycji 2018 programu wieloletniego „Senior+” na lata 2015-2020, w roku 2018 powstało i rozpoczęło swoje funkcjonowanie 65 Dziennych Domów Senior+ oraz 192 Kluby Senior+. W ramach realizowanych działań placówki te oferowały seniorom bardzo bogaty katalog usług, w tym usługi:

1. Socjalne

Osoby starsze, przebywające w Dziennych Domach Senior+ i Klubach Senior+, korzystały najczęściej z takich usług socjalnych, jak:

- zapewnienie ciepłego posiłku, kawy i herbaty (część placówek oprócz gorącego posiłku zapewniała także śniadanie i podwieczorek),
- bezpłatny dowóz uczestników na zajęcia, a po zajęciach do miejsca zamieszkania,
- dostęp do urządzeń higienicznych – treningi higieniczne, możliwość prania rzeczy osobistych, prasowanie,
- pomoc w założeniu „Koperty życia”,
- udzielanie porad i pomoc w załatwianiu spraw osobistych i urzędowych, w tym pomoc przy formalnościach związanych z korzystaniem z programów i instytucji pomocowych dedykowanych osobom starszym i niepełnosprawnym, np. PFRON.

Zdjęcie 2: Seniorki z Dziennego Domu Senior+ w Bogdancie (Gmina Puchaczów), źródło: zbiory własne Departamentu Polityki Senioralnej

2. Edukacyjne

W ramach zajęć edukacyjnych, seniorom zaproponowano m.in.:

- naukę języków obcych: angielskiego, niemieckiego, francuskiego i hiszpańskiego,
- zajęcia z psychologiem – porady indywidualne oraz spotkania grupowe – zajęcia z zakresu komunikacji międzyludzkiej, pozytywnego myślenia, asertywności, rozwoju osobistego, rozwiązywania problemów w życiu codziennym, naukę radzenia sobie ze stresem, naukę zapamiętywania, wzmacnianie samooceny (w ramach spotkań z psychologiem inspirowano uczestników zajęć do zmiany stereotypowego myślenia o sobie jako o nieaktywnej osobie starszej, samotnej i schorowanej),
- zajęcia z psychoterapeutą – związane z tematami życia codziennego, na których poruszane były tematy akceptacji procesu starzenia się, bezsenności, doświadczania straty, relacji interpersonalnych i stresu (np. na tematy: „Kim jest człowiek?”; „Różnice psychiczne między kobietą i mężczyzną”; „Temperament”; „Moje mocne i słabe strony”, „Jak pomóc osobie pogrążonej w żałobie?”, „Niedojrzałość męska i kobieca”, „Jak zacząć od nowa?”, „Radość w codzienności”),
- zajęcia z pielęgniarką – z nauki obsługi sprzętu medycznego, wykorzystywanego przez seniorów (badanie temperatury ciała, tętna i ciśnienia krwi, masy ciała),
- zajęcia z prawnikiem – porady indywidualne i spotkania grupowe,
- zajęcia z dietetykiem – wykłady na temat zdrowego żywienia, „piramidy żywieniowej”, zbilansowanej diety i zagrożeń płynących z nieprawidłowego odżywiania się,
- zajęcia z lekarzem – wykłady na temat cukrzycy, profilaktyki nowotworowej,
- spotkania z funkcjonariuszami Policji – m.in. w ramach programów „Bezpieczny Senior” oraz „Poznaj swojego dzielnicowego” – policjanci omawiali tematy bezpieczeństwa i ochrony majątku seniorów oraz kategorie przestępstw, których ofiarami często padają osoby starsze i samotne (kradzieże, włamania, oszustwa, kradzieże kieszonkowe); policjanci wyjaśnili uczestnikom zajęć, jak należy się zachować, aby nie zostać ofiarą fałszywych „wnuczków”, „policjantów”, itp.,
- spotkania z pracownikami Stacji Sanitarno-Epidemiologicznej,
- spotkania z funkcjonariuszami Straży Pożarnej w ramach akcji „NieDlaCzadu”, oraz warsztatów z udzielania pierwszej pomocy,
- zajęcia z ratownikami medycznymi – prelekcje dotyczące urazów i udzielania pierwszej pomocy, a także warsztaty z wzywania pomocy i udzielania pierwszej pomocy,
- treningi koncentracji i pamięci w formie indywidualnej i grupowej – zajęcia edukacyjne o charakterze terapeutycznym, polegające na treningu umysłu oraz poznawaniu technik zapamiętywania poprzez rozwiązywanie zestawów zadań poprawiających koncentrację, spostrzegawczość, zdolność skutecznego zapamiętywania (rozwiązywanie szarad, krzyżówek, rozsypanek wyrazowych, układanie nowych słów z liter, rebusy, szukanie różnic w obrazkach, układanie

rymów, quizy, kalambury, gry logiczne, Scrabble, nauka gry w brydża, nauka gry w szachy),

- spotkania z fizjoterapeutą – warsztaty edukacyjne o tematyce związanej z profilaktyką zdrowia fizycznego (np. automasaż, tai chi) oraz wykłady, na których poruszano zagadnienia dotyczące przyczyn powstawania bólu, zachowania właściwych postaw przy wykonywaniu codziennych czynności,
- spotkania z kosmologiem i wizażystą, z możliwością konsultacji indywidualnych, mające na celu zachęcenie seniorów do dbałości o atrakcyjny wygląd,
- warsztaty fryzjerskie – pogadanki na temat bezpieczeństwa w salonie fryzjerskim, a także z zakresu pielęgnacji i higieny włosów (w ramach zajęć seniorzy nie tylko mogli nauczyć się, w jaki sposób przygotować maseczkę wzmacniającą włosy, czy jak powinna wyglądać pielęgnacja włosów, ale także skorzystać z usług fryzjerskich, takich jak strzyżenie, farbowanie, czy modelowanie włosów),
- warsztaty doboru stroju,
- edukacja regionalna – przekazywanie wartości i treści regionalnych w celu zachowania ich dla przyszłych pokoleń – tradycje, zwyczaje, obrzędy,
- warsztaty z rękodzieła ludowego,
- zajęcia edukacyjne z technik informacyjnych przy użyciu komputera, tabletu i telefonu – przełamywanie barier cywilizacyjnych (korzystanie z Internetu, e-usług, wyszukiwanie informacji w sieci, korzystanie z bankowości elektronicznej i mediów społecznościowych),
- nauka korzystania ze współczesnych sprzętów gospodarstwa domowego,
- wykłady z różnych dziedzin oraz dyskusje,
- spotkania z ludźmi kultury, sztuki i polityki,
- zajęcia biblioteczne – spotkania z książką, wspólne czytanie książek, ciekawych artykułów z gazet i czasopism, wspólne czytanie poezji,
- oglądanie filmów i słuchanie muzyki połączone z dyskusjami,
- warsztaty dziennikarskie (czytanie, pisanie, budowanie zdań),
- warsztaty kulinarne,
- rozwijanie talentów i zainteresowań uczestników – warsztaty: stolarskie, rękodzielnicze, florystyczne, krawieckie, dekoracyjne, układania palm wielkanocnych, zielarskie, wyrobu mydła, wytapiania świec, itp.
- warsztaty recytatorskie,
- warsztaty muzyczne, nauka śpiewu,
- warsztaty teatralne,
- warsztaty fotograficzne – obejmowały m.in. naukę obsługi cyfrowych aparatów fotograficznych, obsługi programu do obróbki zdjęć, warsztaty plenerowe.

Przykłady: *Dzienny Dom Senior+ w Żalinowie: warsztaty kujawskie w Inowrocławiu – pt. „Pierniki i ciastka korzenne”;* *Klub Senior+ w Ciechocinku: turniej brydżowy pomiędzy członkami Uniwersytetu Trzeciego Wieku, a uczestnikami Klubu;* *Dzienny Dom Senior+ w Nakle nad Notecią: pogadanka nt. „Oszustwa na wnuczka i policjanta”, przeprowadzona przez policjantów z KWP i KPP;* *Dzienny Dom Senior+ w Zamościu: spotkania z przedstawicielem Centrum Diagnostyki i Terapii Onkologicznej w Zamościu, Warsztaty Podróżników, spotkanie z Zamojskim Centrum Wolontariatu pn. „Potrzeby i potencjał osób starszych” oraz Zamojskim Towarzystwem Przyrodniczym pt. „Fauna i Flora Roztocza”;* *Dzienny Dom Senior+ w Koźuchówce (woj. lubelskie): kurs udzielania pierwszej pomocy w ramach Obchodów Światowego Dnia Pierwszej Pomocy oraz zajęcia z języka angielskiego w ramach obchodów Międzynarodowego Dnia Języków Obcych;* *Dzienny Dom Senior+ w Bogdance (woj. lubelskie): spotkania z przedstawicielami Poleskiego Parku Narodowego;* *Dzienny Dom Senior+ w Kargowej: Szkolne Koło Wolontariatu z Zespołu Szkolno-Przedszkolnego w Kargowej w ramach projektu „Ratujemy i Uczymy Ratować”, przeprowadziło szkolenie seniorów z udzielania pierwszej pomocy. Seniorzy brali czynny udział w biciu rekordu w prowadzeniu resuscytacji krążeniowo-oddechowej podczas Europejskiego Dnia Przywracania Czynności Serca;* *Dzienny Dom Senior+ w Miedznie Drewnianej (woj. łódzkie): warsztaty zielarskie w Marcinkowie, warsztaty czekolady w Manufakturze czekolady w Łodzi;* *Dzienny Dom Senior+ w Łodzi: wizyta w Centrum Nauki i Techniki ECI, warsztaty przyrodnicze w Ogrodzie Botanicznym;* *Dzienny Dom Senior+ w Przyłęku (woj. łódzkie): spotkanie z kosmetologiem na temat „Jak być atrakcyjnym w każdym wieku”;* *Klub Senior+ w Sztumie: podczas warsztatów fotograficznych seniorzy wyprodukowali clip video dot. bezpieczeństwa seniorów.*

Zdjęcie 3: Nauka języka angielskiego - Dzienny Dom Senior+ w Żalinowie (Gmina Inowrocław); źródło: zbiory własne Departamentu Polityki Senioralnej

3. Kulturalno-oświatowe

Seniorzy mieli możliwość skorzystania z oferty kulturalno-oświatowej, takiej jak:

- biblioterapia - czytanie książek, czasopism, wieczorki poetyckie, wymiana książek, układanie opowiadań,
- wycieczki do muzeów,
- wycieczki krajoznawcze, wycieczki do miejsc kultu religijnego,
- wyjazdy na przeglądy artystyczne zespołów folklorystycznych,
- wyjazdy do kina, filharmonii, opery, operetki, teatru, na koncerty i kabaret,
- warsztaty aktorskie, tańca i muzyki, a następnie występy na lokalnych imprezach,
- udział w akcjach, takich jak „Narodowe Czytanie 2018”,
- udział w wystawach, wernisażach,
- udział w gminnych wydarzeniach kulturalnych.

Przykłady: *Dzienny Dom Senior+ w Trzebnicy: czytanie książek o historii Trzebnicy, biografii znanych osób – „Wielcy Polacy XX wieku”, nt. zdrowia – „Serce bez zmarszczek”, ABC „Zielonej opieki”*; *Dzienny Dom Senior+ w Szczawnie-Zdroju: spotkania w ramach Klubu Dobre Kino*; *Klub Senior+ w Świerzawie: „Kulturalne wtorki” - comiesięczne wyjazdy do kina, teatru, filharmonii*; *Dzienny Dom Senior+ w Żalinowie (woj. kujawsko-pomorskie): wycieczki m.in. do Kruszwicy, Askaukalis - Kruszy Zamkowej, Centrum Dziedzictwa Kujaw Zachodnich w Łojewie, Gniezna i Markowic, Szkoły Muzycznej w Inowrocławiu, do kina, Filharmonii Pomorskiej oraz muzeum w Bydgoszczy, uczestnictwo w I i II Forum Seniora w Bydgoszczy*; *Klub Senior+ w Ciechocinku: seniorzy założyli grupę artystyczną „Scena marzeń”*; *Dzienny Dom Senior+ w Bierzgłowie (woj. kujawsko-pomorskie): wycieczki do Torunia (zwiedzanie Muzeum Piernika, rejs statkiem po Wiśle), wyjazd z występem do DPS w Browinach na „Przegląd twórczości osób niepełnosprawnych”*; *Dzienny Dom Senior+ w Anielinie: udział w Narodowym Czytaniu „Przedwiośnia”*; *Dzienny Dom Senior+ w Witnicy (woj. lubuskie): wyjazd na Przegląd Pastorałek w Miejskim Domu Kultury w Witnicy, udział w I Ogólnopolskim Przeglądzie Twórczości Dziennych Domów Seniora w Skwierzynie, udział w Integracyjnym Festynie Świętojańskim w Kamieniu Wielkim*; *Dzienny Dom Senior+ w Kargowej (woj. lubuskie): udział w Ogólnopolskim Przeglądzie Twórczości Dziennych Domów Senior w Skwierzynie (wyróżnienie za piosenkę „Suliko”) oraz udział w „Spotkaniu z Tradycją i Folklorem w Smolnie Wielkim” – występ oraz prezentacja prac*; *Dzienny Dom Senior+ w Miedźnie Drewnianej (woj. łódzkie): Dzień Głośnego Czytania – czytanie najmłodszym uczniom Szkoły Podstawowej w Białaczkowie książki pt. „Gang Słodziaków”*; *Dzienny Dom Senior+ w Niemojowicach – organizacja wystawy „Moda w starej fotografii”, przygotowanie okolicznościowej gazetki z okazji 100 rocznicy odzyskania przez Polskę Niepodległości, wizyta w Izbie Regionalnej w Klewie - prezentacja dotycząca życia na wsi na przełomie XIX i XX wieku, wyjazd na koncert muzyki Ignacego Paderewskiego "Klasycznie na trawie"*; *Dzienny Dom Senior+ w Kętach (woj. małopolskie): udział w Narodowym Czytaniu „Przedwiośnia” oraz w V Maratonie Głośnego Czytania w Gminnej Bibliotece Publicznej w Kętach*; *Dzienny Dom Senior+ w Woli Karczewskiej (woj. mazowieckie): udział w Narodowym Czytaniu „Wesela”*; *Klub Senior+ w Żurominie (woj. mazowieckie): udział w przeglądzie amatorskich twórczości Klubów Seniora Północnego Mazowsza „Być i czuć się potrzebnymi”*; *Dzienny Dom Senior+ w Białobokach (woj. podkarpackie): występy zespołu śpiewaczego oraz wystawa prac i rękodzieła na Regionalnym Przeglądzie Zespołów Tańca Ludowego „GACOK”*; *Dzienny Dom Senior+ w Pelplinie (woj. pomorskie): poznawanie kultury regionu – „Kociewie nasza mała ojczyzna”*;

Dzienny Dom Senior+ Laurentius w Olsztynie: udział w XXI Spotkaniach Artystycznych Olsztyńskich Ośrodków Wsparcia; Dzienny Dom Senior+ w Złotowie (woj. wielkopolskie): udział w konkursie Muzeum Ziemi Złotowskiej „Z gwiazdą po kolędzie” (zajęcie I miejsca); Dzienny Dom Senior+ w Sońnicy (woj. wielkopolskie): udział w konkursach na „Najpiękniejszą palmę wielkanocną” oraz „Kulinaria Południowej Wielkopolski”.

Zdjęcie 4: Występ senierek z Dziennego Domu „Senior+” w Luboniu podczas III Spotkania Seniorów w Warszawie, źródło: zbiór własny Departamentu Polityki Senioralnej

Zdjęcie 5: Seniorzy z placówek Senior+ w Łazienkach Królewskich podczas III Spotkania Seniorów w Warszawie, źródło: Facebook Dziennego Domu „Senior+” w Luboniu

4. Aktywności ruchowej lub kinezyterapii

W zakresie pobudzania aktywności ruchowej oraz pracy nad poprawą samodzielności i sprawności fizycznej, uświadamiano seniorom wagę prowadzenia zdrowego stylu życia. Prowadzone były takie zajęcia, jak:

- gimnastyka ogólnousprawniająca indywidualna i grupowa,
- fizjoterapia indywidualna i grupowa,
- ćwiczenia na przyrządach w gabinecie kinezyterapii,
- joga dla seniorów, Aerobic, Zumba, Pilates,
- ćwiczenia oddechowe i relaksujące, starochońska gimnastyka zdrowotna,
- ćwiczenia na bieżni i rowerach stacjonarnych,
- choreoterapia (terapia poprzez taniec),
- zajęcia na basenie (ćwiczenia w wodzie, nauka pływania),
- tenis stołowy, tenis ziemny,
- silwoterapia – spacer, nordic walking z instruktorem,
- masaże.

Zdjęcie 6: Zajęcia na basenie – seniorzy z Dziennego Domu „Senior+” w Łomży, źródło: Facebook Dziennego Domu „Senior+” w Łomży

5. Sportowo-rekreacyjne

Największą popularnością wśród seniorów cieszą się zajęcia sportowo-rekreacyjne. Do ulubionych form zajęć należały spotkania integracyjne, takie jak: zabawy taneczne, majówki, Andrzejki, biesiady, pikniki na świeżym powietrzu, grille, ogniska, grzybobrania, festyny, rajdy rowerowe i wycieczki, spotkania urodzinowe. Niezmienną popularnością cieszyły się również zmagania sportowe – seniorsiady, turnieje brydżowe i szachowe.

Ponadto, w 2018 r. Dzielne Domy i Kluby Senior+ oferowały uczestnikom towarzyskie gry świetlicowe, grę w boules, rzutki, dart, tenis stołowy, badminton, kręgle, bilard, piłkę nożną, siatkówkę, zajęcia z chustą animacyjną Klanza, grę w piłkarzyki, puzzle, gry karciane, szachy, warsztaty, a także terapię w grocie solnej i szkolenie z samoobrony.

Przykłady: *Dzienny Dom Senior+ w Zamościu: udział w Biegu Pamięci Żołnierzy Wyklętych, Ogólnopolskiej Senioriadzie, Pucharze Polski Nordic Walking, Pucharze Lubelszczyzny „Lubelskie też chodzi”, udział w IV etapowym projekcie: Tomaszów Lubelski – Majdan Nepryski – Krasnobród – Zamość pn. „Ruch w teorii i praktyce”; Dzienny Dom Senior+ w Zgierzu: udział w zabawie terenowej „Hubertus” oraz zajęcia z hipoterapii, podczas pobytu w Ośrodku Rehabilitacyjno-Wypoczynkowym w Jedliczach; Dzienny Dom Senior+ w Łodzi: wyjścia do tężni w Parku Podolskich – jodoterapia; Dzienny Dom Senior+ w Ostrołęce: gra w Bocce; Dzienny Dom Senior+ w Łomży: wyjazdy na połów ryb; Dzienny Dom Senior+ w Gdańsku: udział w konkursach pt. „Nie starzeje się ten, kto nie ma na to czasu”; Dzienny Dom Senior+ w Bartoszycach (woj. warmińsko-mazurskie): udział w VI Międzynarodowej Senioriadzie Sportowej; Dzienny Dom Senior+ w Sompólnie (woj. wielkopolskie): rejs statkiem po jeziorze; Klub Senior+ w Dobrzycy (woj. wielkopolskie): udział w Olimpiadzie Senioralnej oraz w zawodach bowlingowych; Klub Senior+ w Obornikach (woj. wielkopolskie): rowerowy rajd historyczny do Radzimia, wycieczki rowerowe do Ruks-Młyna, Rożnowa oraz do Muzeum Młynarstwa w Jaraczu.*

Zdjęcie 7: Nordic walking w wykonaniu seniorów z Dziennego Domu Senior+ w Salominie (Gmina Gościeradów) , źródło: Facebook Dziennego Domu Senior+ w Salominie

6. Aktywizujące społecznie (w tym wolontariat międzypokoleniowy)

W 2018 r. uczestnicy Dziennych Domów Senior+ i Klubów Senior+ realizowali się jako wolontariusze, brali udział w wielu akcjach charytatywnych, poświęcali czas dzieciom, a także pomagali potrzebującym.

Do najczęstszych form aktywizujących społecznie należały spotkania międzypokoleniowe z przedszkolakami, uczniami szkół podstawowych, gimnazjów, szkół średnich oraz z dziećmi i młodzieżą z gminnych placówek wsparcia, podczas których seniorzy czytali dzieciom bajki, wystawiali dla nich teatrzyki, występowali z koncertami. Seniorzy chętnie organizowali dzieciom czas podczas ferii oraz organizowali dla nich warsztaty tematyczne, zajęcia plastyczne i warsztaty kulinarne (np. pieczenie świątecznych pierników). Bardzo często dzieci wystawiały przedstawienia dla seniorów (np. z okazji Dnia Babci, Dnia Dziadka, Świąt Bożego Narodzenia, itd.). Uczestnicy Dziennych Domów Senior+ i Klubów Senior+ organizowali paczki świąteczne dla dzieci ze szkół i przedszkoli oraz przebywających w szpitalach i hospicjach.

Seniorzy realizowali się również przy współorganizacji regionalnych imprez, a także biorąc udział w wydarzeniach, imprezach, uroczystościach i spotkaniach okolicznościowych.

W 2018 r. bardzo szeroko rozwinęła się współpraca pomiędzy uczestnikami Dziennych Domów Senior+ i Klubów Senior+ z całej Polski, a uczestnikami Uniwersytetów Trzeciego Wieku oraz organizacjami i instytucjami o zasięgu lokalnym i ponadlokalnym.

Uczestnicy Dziennych Domów Senior+ i Klubów Senior+ udzielali również wsparcia osobom potrzebującym – odwiedzali samotne osoby w domach, a także w domach pomocy społecznej.

Przykłady: *Klub Senior+ w Pieszcach (woj. dolnośląskie): pomoc zwierzętom ze schroniska; Dzienny Dom Senior+ w Jaworze (woj. dolnośląskie): spotkania i imprezy integracyjne z dziećmi ze Świetlicy Środowiskowej, przedszkola publicznego oraz Specjalnego Ośrodka Szkolno-Wychowawczego; Dzienny Dom Senior+ w Żalinowie (woj. kujawsko-pomorskie): Spotkanie Międzypokoleniowe na Święto Niepodległości, współpraca ze szkołami i przedszkolami z Gminy Inowrocław i z powiatu inowrocławskiego, spotkania z Klubem Seniora z Łojewa, współpraca z DDS+ z Janikowa, ŚDS w Żalinowie, spotkania integracyjne z seniorami z Gminy Inowrocław i Gminy Dąbrowa (Piknik w Prastowiańskim Gaju w Łojewie, Zabawa Andrzejkowa w Staboszewie); Klub Senior+ w Ciechocinku: organizacja Dnia Dziecka dla dzieci ze Świetlicy Socjoterapeutycznej, wspólne ubieranie choinki w Dworku Prezydenta z dziećmi ze Szkoły Podstawowej Nr 1 oraz z dziećmi ze Świetlicy Socjoterapeutycznej, udział w akcji „Poczytaj mi Babciu, poczytaj mi Dziadku”; Dzienny Dom Senior+ w Bogdance (woj. lubelskie): udział w Finale WOŚP, akcji „Pomóż Dzieciom Przetrwać Zimę”, spotkania i warsztaty międzypokoleniowe z dziećmi przedszkolnymi i uczniami szkół podstawowych, współpraca z Miejskim Centrum Usług Socjalnych w Świdniku, współpraca z WTZ w Janowicy, udział w Ogólnopolskiej Akcji Czytania Dzieciom oraz akcji „Szlachetna Paczka”; Dzienny Dom Senior+ w Chodlu (woj. lubelskie): udział w akcji „Zakrętkożerca”, wraz z młodzieżą z Zespołu Szkół w Chodlu zbiórka na rzecz Hospicjum im. Małego Księcia, zajęcia plastyczne z dziećmi z Przedszkola Samorządowego w Chodlu; Dzienny Dom Senior+ w Witnicy (woj. lubuskie): przygotowanie teatrzyku kukielkowego oraz prezentów dla dzieci z Miejskiego Przedszkola „Bajka” oraz Żłobka „Radosny Maluszek”, zakup karmy oraz uszycie legowisk dla zwierząt z Gminnego przytuliska; Dzienny Dom Senior+ w Brzezinach (woj. łódzkie): gry i zabawy stolikowe z dziećmi ze Świetlicy Środowiskowo - Terapeutycznej „Świetlik”; Dzienny Dom Senior+ Przyłęku (woj. łódzkie): udział w VIII Integracyjnym Spotkaniu Opatkowo-*

Noworocznym dla Osób starszych z terenu Gminy Paradyż, występ na Festynie Rodzinnym „Noc Świętojańska”; Dzienny Dom Senior+ w Proszowicach (woj. małopolskie): pomoc dzieciom w odrabianiu lekcji, wolontariat podczas organizacji VI Małopolskiego Festiwalu Osób Niepełnosprawnych; Klub Seniora+ w Radłowie (woj. małopolskie): akcja „Fabryczka Pierniczka” skierowana do dzieci z terenu Gminy Radłów; Dzienny Dom Senior+ w Korczynie (woj. podkarpackie): udział w akcjach „Żonkilowe pola nadziei”, „Szlachetna paczka”, „Świąteczna pamięci dla Łyczakowa”, „Kartka dla bohatera”, warsztaty dla dzieci i młodzieży „Z kufierka babuni”; Dzienny Dom Senior+ w Stalowej Woli (woj. podkarpackie): udział „Stalowowskiej Paczce Pomocy”, przygotowanie prezentów z okazji Dnia Dziecka dla wychowanków Domu Dziecka w Stalowej Woli; Dzienny Dom Senior+ w Łapach: współorganizacja Charytatywnego Maratonu Otwartych Serc w Białymstoku; Dzienny Dom Senior+ w Starogardzie Gdańskim (woj. pomorskie): wizyta w Centrum Pomocy Dzieciom Fundacji „Dajemy Dzieciom Siłę”, Międzypokoleniowe Muzykowanie w Środowiskowym Domu Samopomocy oraz w Domu św. Elżbiety w Starogardzie Gdańskim, udział w akcji „Kociewiaczy dla hospicjum – Aniołowo”, „Świąteczna kartka dla hospicjum”, spotkanie andrzejkowe w DDS+ z udziałem pracowników socjalnych oraz uczestników projektu socjalnego „Wychodzę z domu”; Klub Senior+ w Wyrach (woj. śląskie): cykle spotkań z przedszkolakami „Poczytam Ci wnuczku”, wykonanie i sprzedaż prac, z których dochód przeznaczono dla Ośrodka Rehabilitacyjno-Edukacyjno-Wychowawczego w Wyrach; Dzienny Dom Senior+ Laurentius w Olsztynie: przedstawienie dla dzieci z Wojewódzkiego Szpitala Dziecięcego, przekazanie maskotek dla dzieci z przedszkola; Dzienny Dom Senior+ Mentor w Olsztynie: występ teatryku „Młodzi Młodzi” z przedstawieniem pt. „Wielkie hece w bibliotece” dla dzieci z PSONI, uczestników ŚDS „Familia”, WTZ, mieszkańców DPS „Zielone Wzgórze” oraz przedszkolaków z Przedszkola nr 14 i uczniów ze Szkoły Podstawowej nr 18; Dzienny Dom Senior+ w Sierakowie (woj. wielkopolskie): udział w projekcie realizowanym przez uczniów szkół średnich „Ach co to był za ślub”, którego celem było spisanie wspomnień seniorów oraz zrobienie wystawy fotograficznej, udział w projekcie „Moja babcia mój dziadek” realizowanym z przedszkolami na terenie gminy Sieraków.

Zdjęcie 8: Seniorzy z Dziennego Domu "Senior+" w Woli Karczewskiej (Gmina Wiązowna) wraz z wolontariuszami przygotowali podchody, źródło: Facebook Dziennego Domu „Senior+” w Woli Karczewskiej

7. Terapia zajęciowa

W 2018 r. uczestnicy Dziennych Domów Senior+ i Klubów Senior+ rozwijali swoje zainteresowania podczas takich zajęć, jak:

- arteterapia – malarstwo (malowanie na płótnie, kartonie, szkłe i drewnie), rysunek (rysowanie kredkami ołówkowymi, świecowymi, pastelami, ołówkiem, kredą, węglem), grafika, pisanie ikon, collage (wycinanie, wyklejanie, wydzieranie z papieru i tworzenie pracy łączonej różnymi technikami plastycznymi), decoupage (na puszkach, słoikach, butelkach, wyrobach z drewna), scrapbooking, tworzenie kwiatów z krepiny, bibuły i serwetek, tworzenie biżuterii z tkanin, koralików, sznurka i metodą sutaszu, zdobnictwo i dekoratorstwo (ikebana – układanie kompozycji z suszonych i żywych kwiatów, roślin, owoców oraz darów natury, np. kory drzewa, szyszek, mchu, muszli, drewna, piór itp., wykonywanie zapachowych elementów dekoracyjnych z ziołami i lawendą, wykonywanie kartek, bilecików i zaproszeń, świątecznych ozdób, stroików i wianków, ozdabianie jajek wielkanocnych różnymi technikami), papieroplastyka (origami, kusudama, papierowa wiklina, quilling), rzeźba (masy plastyczne – masa solna, glina, modelina, plastelina, masa papierowa), filcowanie, warsztaty ceramiczne, garncarstwo, tworzenie obrazów z nici, makrama,
- zajęcia florystyczne – układanie kompozycji z kwiatów ciętych, suszonych, jak również tworzenia kompozycji mieszanych, poznawanie zasad obowiązujących przy komponowaniu bukietów oraz dekoracji z wykorzystaniem materiału florystycznego,
- muzykoterapia – ćwiczenia oddechowe, ćwiczenia aparatu mowy i głosi, ćwiczenia rytmiczne i tonalne, wspólne śpiewanie, nauka gry na instrumentach,
- ergoterapia – drobne prace stolarskie, renowacja mebli, wikliniarstwo, krawiectwo, dziewiarstwo, hafciarstwo, szydełkowanie (w tym amigurumi), wyrób mydeł i świec,
- kulinoterapia – warsztaty kulinarne, carving (rzeźbienie w owocach i warzywach),
- teatroterapia i poezjoterapia - małe formy teatralne, nauka tekstów wierszy, skeczy, monologów,
- hortikuloterapia (terapia ogrodnicza) – uprawianie i pielęgnacja roślin domowych, uprawa ogródka kwiatowego i warzywnego,
- oraz dogoterapia, felinoterapia, opieka nad akwariem, terapia klockami Lego.

Przykłady: *Dzienny Dom Senior+ w Krakowie: malarstwo, dogoterapia, felinoterapia; Dzienny Dom Senior+ w Luboniu: malowanie, decoupage, wyrabianie biżuterii, majsterkowanie, zajęcia kulinarne, felinoterapia; Dzienny Dom Senior+ Mentor z Olsztyna: wyrób mydła i świec, haft, szydełkowanie i amigurumi, decoupage, tworzenie obrazów (np. z nitki, z bibuły, kolaży), tworzenie ozdób (z włóczki, filcu, sznurka, masy solnej, drewna, wstążek, krepiny, foamiranu), przedmiotów użytkowych (poduszek i poszewek, fartuszków kuchennych, obrusów, stroików i wianków, biżuterii, pudełek i skrzynek, magnesów na lodówki, pokrowców na telefon, toreb, sakiewek prezentowych oraz przedmiotów z wikliny papierowej), wyszywanie, robienie na drutach, majsterkowanie, szycie ręczne i maszynowe, szycie ozdób, zawieszek, zabawek i maskotek, woreczków na zioła, lalek typu Tilda i Agatka,*

malowanie: kredkami, farbami akrylowymi, farbami do tkanin, tworzenie scenografii i kukiełek do przedstawień.

8. Inne usługi

Oprócz podstawowego zakresu usług, zawartego w programie, Dzielne Domy Senior+ i Kluby Senior+ oferowały:

- trening umiejętności spędzania czasu wolnego,
- konsultacje z lekarzami różnych specjalizacji (internistą, kardiologiem, diabetologiem, psychologiem, psychiatrą, dietetykiem) oraz usługi pielęgniarstwa,
- usługę teleopieki,
- porady i wsparcie dla rodzin i opiekunów nieformalnych osób starszych, dotyczące problemów związanych z opieką nad chorymi seniorami, wynikającymi z charakteru choroby (np. konsultacje geriatryczne, konsultacje dla rodzin osób z chorobami otępiennymi, w szczególności chorobą Alzheimera),
- spotkania z duchownymi.

IX. Podsumowanie i rekomendacje

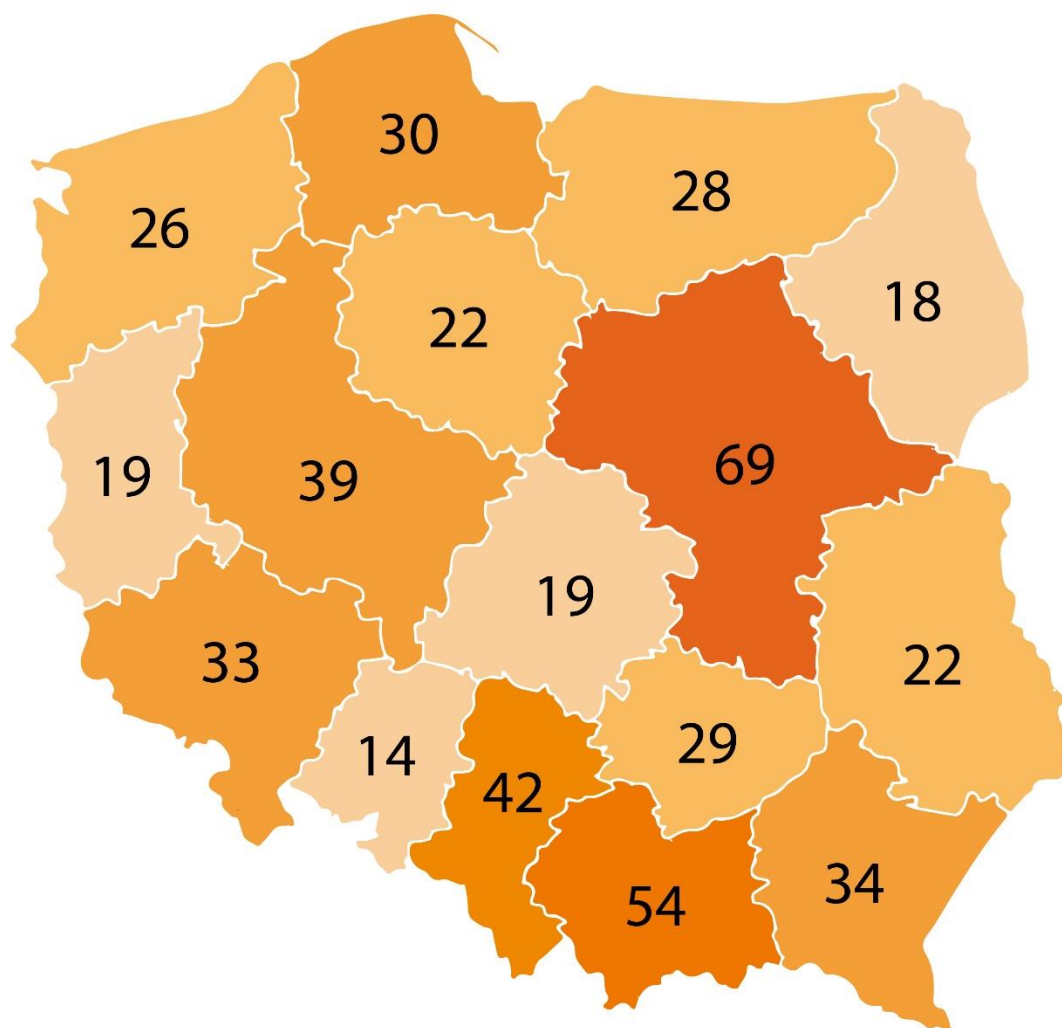
„Program wieloletni „Senior+” na lata 2015-2020”, jest programem bezpośrednio realizującym politykę społeczną wobec osób starszych. Cel programu, którym jest zwiększenie aktywnego uczestnictwa osób starszych w życiu społecznym, poprzez rozbudowę infrastruktury ośrodków wsparcia - jest realizowany. W 2018 r. liczba ośrodków wsparcia wzrosła o ponad 100%. W ramach edycji 2018 programu, powstało 257 nowych placówek Senior+, a 229 (z 240) już istniejących skorzystało ze wsparcia na bieżące funkcjonowanie. Liczba uczestników Dziennych Domów Senior+ i Klubów Senior+, utworzonych do końca 2018 r. nadal rośnie i już w pierwszej połowie 2019 r., zwiększyła się o kolejne 4 814 osób.

Dzięki wsparciu finansowemu z programu, nieustannie zwiększa się dostępność osób starszych do usług społecznych oraz poprawia się jakość ich życia. Seniorzy, którzy uczęszczają na zajęcia do Dziennych Domów Senior+ i Klubów Senior+, otrzymują opiekę, wsparcie oraz ciekawą ofertę spędzenia czasu. Mogą korzystać z zajęć usprawniających ich aktywność ruchową i kondycję psychofizyczną. Najważniejsze jest jednak to, że osoby starsze są aktywne społecznie, a także realizują się jako wolontariusze w akcjach charytatywnych. Dzięki temu osoby starsze nie tylko nie czują się samotne, ale czują się potrzebne i są postrzegane w lokalnym środowisku jako osoby, na których wsparcie można liczyć.

Reasumując, program przynosi założone rezultaty oraz odpowiada na faktyczne potrzeby lokalnych społeczności. Jego efekty przyczyniają się do poprawy sytuacji osób starszych w obszarze edukacji i aktywizacji. Przewiduje się, że przy tak wysokim zaangażowaniu samorządów w realizację programu, w 2019 r. powstanie około 300 nowych placówek Senior+.

Biorąc pod uwagę powyższe, nie przewiduje się wprowadzenia istotnych zmian w realizacji programu w ostatnich jego edycjach (2019-2020) oraz rekomenduje się kontynuację programu, w tym także po 2020 roku.

Mapa 1: Liczba placówek Senior+ utworzonych w ramach programu wieloletniego „Senior+” na lata 2015-2020 i funkcjonujących w Polsce do końca 2018 r., w podziale na województwa

X. Spis wykresów

Wykres 1: Budżet programu wieloletniego „Senior+” na lata 2015-2020, edycja 2018	7
Wykres 2: Podział dotacji na województwa w ramach modułu 1 otwartego konkursu ofert w programie wieloletnim „Senior+” na lata 2015-2020, edycja 2018	11
Wykres 3: Podział dotacji na województwa w ramach modułu 2 otwartego konkursu ofert w programie wieloletnim „Senior+” na lata 2015-2020, edycja 2018	13
Wykres 4: Liczba seniorów korzystających z usług Dziennych Domów Senior+ i Klubów Senior+ w 2018 r., w podziale na województwa	14
Wykres 5: Poziom wykorzystania środków programu wieloletniego „Senior+” na lata 2015-2020 w edycji 2018	19

XI. Spis tabel

Tabela 1: Liczba Dziennych Domów Senior+ i Klubów Senior+ oraz liczba miejsc w placówkach, dofinansowanych w ramach modułu 1 otwartego konkursu ofert w programie wieloletnim „Senior+” na lata 2015-2020, edycja 2018, w podziale na województwa	10
Tabela 2: Liczba Dziennych Domów Senior+ i Klubów Senior+, które otrzymały dofinansowanie w ramach modułu 2 otwartego konkursu ofert w programie wieloletnim „Senior+” na lata 2015-2020, edycja 2018 wraz z liczbą miejsc, w podziale na województwa	12
Tabela 3: Wykaz Dziennych Domów Senior+, w których zostały przeprowadzone wizyty monitoringowe w 2018 r.	15
Tabela 4: Liczba zrealizowanych zadań w ramach programu wieloletniego „Senior+” na lata 2015-2020, edycja 2018 – w podziale na województwa	18

XII. Spis zdjęć

Zdjęcie 1: Seniorki z Dziennego Domu Senior+ w Bogdance (Gmina Puchaczów); źródło: zbiór własny Departamentu Polityki Senioralnej	5
Zdjęcie 2: Seniorki z Dziennego Domu Senior+ w Bogdance (Gmina Puchaczów), źródło: zbiory własne Departamentu Polityki Senioralnej	20
Zdjęcie 3: Nauka języka angielskiego - Dzienny Dom Senior+ w Żalinowie (Gmina Inowrocław); źródło: zbiory własne Departamentu Polityki Senioralnej	23
Zdjęcie 4: Występ senierek z Dziennego Domu „Senior+” w Luboniu podczas III Spotkania Seniorów w Warszawie, źródło: zbiór własny Departamentu Polityki Senioralnej	25
Zdjęcie 5: Seniorzy z placówek Senior+ w Łazienkach Królewskich podczas III Spotkania Seniorów w Warszawie, źródło: Facebook Dziennego Domu „Senior+” w Luboniu	25
Zdjęcie 6: Zajęcia na basenie – seniorzy z Dziennego Domu „Senior+” w Łomży, źródło: Facebook Dziennego Domu „Senior+” w Łomży	26
Zdjęcie 7: Nordic walking w wykonaniu seniorów z Dziennego Domu Senior+ w Salominie (Gmina Gościeradów), źródło: Facebook Dziennego Domu Senior+ w Salominie	27
Zdjęcie 8: Seniorzy z Dziennego Domu "Senior+" w Woli Karczewskiej (Gmina Wiązowna) wraz z wolontariuszami przygotowali podchody, źródło: Facebook Dziennego Domu „Senior+” w Woli Karczewskiej	29

XIII. Spis map

Mapa 1: Liczba placówek Senior+ utworzonych w ramach programu wieloletniego „Senior+” na lata 2015-2020 i funkcjonujących w Polsce do końca 2018 r., w podziale na województwa	32
--	----

XIV. Spis załączników

Załącznik nr 1: Wykaz jednostek samorządu terytorialnego, które otrzymały dofinansowanie w 2018 r. na utworzenia i wyposażenie Dziennych Domów Senior+ i Klubów Senior+ w ramach modułu 1 Programu	
Załącznik nr 2: Wykaz jednostek samorządu terytorialnego, które otrzymały dofinansowanie w 2018 r. na zapewnienie funkcjonowania już istniejących Dziennych Domów Senior+ i Klubów Senior+ w ramach modułu 2 Programu	